

УДК 330.322
© 2010

*Горбатюк Л.М., аспірантка**
Полтавська державна аграрна академія

ІНВЕСТИЦІЇ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Рецензент – доцент, кандидат економічних наук Н.В. Харченко

На основі критичного вивчення теорій зарубіжних і вітчизняних дослідників сформульовано сутність поняття „інвестиції” та показано їх нерозривний взаємозв’язок із капіталом. Капітальні вкладення розглядаються як одна з форм інвестицій. Автором запропоноване доповнення до класифікації інвестицій за додатковими ознаками, що у достатній мірі систематизує основні їх види. Доведено, що метою інвестування є створення прибутку та інші форми забезпечення розвитку і підвищення ринкової вартості підприємства, що виражається у зростанні капіталу.

Ключові слова: капітал, інвестиції, капітальні вкладення, прибуток, інвестиційна діяльність.

Постановка проблеми. Розвиток економіки нерозривно пов’язаний із процесами інвестування. В умовах економічної кризи в Україні активізація інвестиційної діяльності стає одним із пріоритетних завдань, що вимагає невідкладного вирішення на всіх рівнях господарювання. Без розв’язання цієї проблеми стають неможливими перспективи оновлення виробництва на якісно новому рівні, підвищення ефективності господарської діяльності, створення конкурентоздатної економіки світового рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми. Дослідженню категорії інвестицій надавали значної уваги більшість фахівців економічної теорії. Так, Карл Маркс глибоко проаналізував соціально-економічні основи процесу накопичення капіталу у капіталістичній системі. Фундаментальний економіко-теоретичний аналіз інвестиційного процесу в умовах ринку здійснено також у працях Дж. Кейнса, Д. Йоргенсона, У. Шарпа [13] та інших. Вагомий внесок у вивчення проблем, пов’язаних із інвестиційною діяльністю, зробили й вітчизняні вчені, зокрема: І.А. Бланк, В.М. Грідасов [3], М.Ю. Коденська, А.А. Пересада [1], В.Г. Федоренко, О.М. Царенко [11].

Однак, аналіз джерел дає підстави дійти висновку, що розмаїття трактувань сутності інвестицій свідчить не лише про різні підходи до розкриття їх

змісту й про незавершеність дослідження з даної проблеми. Фактично на сьогодні відсутня єдина усталена система класифікації інвестицій.

Мета дослідження: поглиблення розуміння економічної сутності інвестицій, спираючись на теоретичні дослідження в цій галузі.

Завдання дослідження. Виходячи з мети дослідження, нами визначені наступні завдання:

- узагальнити й розкрити науково-теоретичні основи сутності інвестицій;
- дати порівняльну характеристику основних методик їх класифікації;
- побудувати розгорнуту класифікацію інвестицій з уточненням сутності найбільш значимих їх видів.

Методи дослідження: історичний і системний підхід, дедукції й індукції, аналіз і синтез, класифікація, порівняння та узагальнення.

Результати дослідження. Інвестиції як економічна категорія ввійшли у вітчизняну літературу і практику у 90-х роках ХХ століття, коли розпочалася ринкова трансформація суспільства. З входженням України в ринкову систему господарювання з’ясуванню економічної сутності інвестицій надавалося все більше уваги, проте наукова думка й досі не дала універсального визначення інвестицій, яке б відповідало потребам теорії і практики господарювання. Це зумовлено, в значній мірі, діапазоном цієї багатогранної економічної категорії.

Існують дві версії погодження терміну „інвестиція”. Одна група авторів вважає, що цей термін походить від латинського слова „investio”, що означає „одягати”; інша – від латинського „invest”, тобто вкладати [5, с. 108]. Нині інвестиції – це вкладення капіталу з метою його збільшення. Тому з’ясування економічної сутності інвестицій потребує попереднього розгляду поняття капіталу.

Саме слово „капітал” має два джерела походження – „caput”, що з латинської мови означає голову чи власника худоби, або „capitalis” – головний, основний [8, с. 21]. Капітал у широкому значенні являє собою все, що здатне приносити доход, або ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг.

* Керівник – доктор економічних наук, професор М. Ю. Коденська

Між інвестиціями і капіталом існує нерозривний взаємозв'язок. Нове виробництво неможливо розпочати без створення нового капіталу, так само як продовження виробничого процесу потребує витрат на відновлення й оновлення капіталу, пов'язаних із фізичним зносом чи моральним старінням засобів виробництва.

Капітал, з одного боку, як певний запас, багатство чи гроші є основою інвестицій, а, з іншого, – інвестиції є умовою його нормального функціонування, відтворення та примноження [5, с. 107].

Категорія інвестицій у вітчизняній і зарубіжній літературі визначається по-різному. З одного боку, – це довгострокові вкладення ресурсів із метою отримання прибутку в майбутньому, з іншого – це виробничий процес створення виробничих потужностей, найму робочої сили.

Так, французький економіст П. Массе вважає, що найзагальніше визначення інвестиції, яке можна дати акту вкладання капіталу, зводиться до того, що „інвестування є актом отримання задоволення у майбутньому від поточних інвестиційних благ” [7, с. 27]. Водночас І.О. Бланк оцінює інвестиції як кошти, майнові й інтелектуальні цінності держави юридичних і фізичних осіб, що спрямовуються на створення нових підприємств, реконструкцію й технічне переоснащення діючих, придбання нерухомості, акцій, інших цінних паперів із метою одержання прибутку [1, с. 16].

З початком розвитку ринкових відносин в Україні змінюються погляди на сутність інвестицій, виникають і розвиваються наукові підходи до їх оцінки, а також форм, методів та принципів інвестування.

Так, найбільш повне й вичерпне визначення інвестицій знайшло своє відображення в Законі України „Про інвестиційну діяльність” [4] від 18 вересня 1991 року, де під інвестиціями розуміють усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Це визначення, в цілому, відповідає міжнародному підходу до уявлень про інвестиційну діяльність як процес вкладення ресурсів (благ, майнових й інтелектуальних цінностей) із метою отримання прибутку в майбутньому.

Однак, на нашу думку, у даному визначенні має бути положення, де йдеться про здійснення інвестицій з метою досягнення соціального ефекту. Цей ефект може досягатися не лише за рахунок прямих інвестицій у підприємництво, а й за рахунок збільшення доходів від інвестиційної

діяльності і відповідних надходжень до держбюджету, що використовується на фінансування соціальних програм.

У вітчизняній науці найрозповсюдженішим є розуміння сутності інвестиції як вкладання капіталу з метою подальшого його збільшення.

Варто відзначити те, що інвестиції спрямовуються не тільки на створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту, а й на інші форми забезпечення розвитку та підвищення ринкової вартості підприємства, що відображається у зростанні суми вкладеного капіталу.

Саме на цій меті інвестування зосереджують увагу зарубіжні економісти. Так, Нобелівський лауреат з економіки У. Шарп зокрема зазначає: „У найбільш широкому розумінні слово „інвестувати” означає „розлучитися з грошима сьогодні, щоб одержати більшу їх суму в майбутньому” [13, с. 3].

Інвестування, як самостійна наука, сформувалася порівняно недавно. Перші розробки з теорії велися ще до Другої світової війни. Проте вважається, що початком цього процесу була перша половина 1950-х рр., коли М. Марковіц у своїх працях заклав основи сучасної теорії інвестиційного портфеля [6, с. 8].

Необхідно також зауважити, що навіть у сучасній літературі термін „інвестиції” ідентифікується з терміном „капітальні вкладення”. Таке визначення, з нашого погляду, звужує поняття інвестицій, оскільки ці два поняття не збігаються кількісно й відрізняються якісно. Інвестиції можуть здійснюватися в оборотні активи, в різноманітні фінансові інструменти (акції, облігації), а також в окремі види нематеріальних активів. Отже, капітальні вкладення, вважаємо, повинні розглядатися як одна з форм інвестицій.

Посилення процесів глобалізації та регіоналізації, що характеризують сучасний розвиток світової економіки, вимагають більш широкого тлумачення інвестицій, пов'язаних з прискореним науково-технічним розвитком продуктивних сил, посиленням ролі економічних факторів з особливостями формування і використання людського капіталу.

Таким чином, під інвестиціями необхідно розуміти ті економічні ресурси, що спрямовуються на збільшення як реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату, так і інвестиції в „людський капітал”, які на сучасному етапі розвитку економіки набувають усе більшого значення, тому що саме результатом людської діяльності є будинки і споруди, машини й обладнання і, що найголовніше, основний фактор сучасного розвитку – ін-

телектуальний продукт, що визначає економічне становище країни у світовій ієрархії держав. До останніх належать витрати на освіту, наукові дослідження, підготовку кадрів тощо. На якість людського капіталу впливає й інфраструктура, тому інвестиції в соціальну інфраструктуру є водночас інвестиціями в людський капітал.

Вінник О.М. виділяє наступні ознаки інвестицій:

- цінності – матеріальні (кошти, рухоме та нерухоме майно) або нематеріальні цінності, в т.ч. об'єкти права інтелектуальної власності (інвестиційні проекти, торгова марка, „ноу-хау”, винаходи та ін.), вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті;

- об'єкт вкладення – об'єкти господарської діяльності або інших сфер суспільного життя (наука, культура, соціальна сфера тощо);

- мета вкладення – досягнення певного соціально-економічного ефекту, що зазвичай поєднує задоволення суспільних потреб (у нових товарах, об'єктах – житлових, культури, освіти, охорони здоров'я, духовного життя) та приватних інтересів інвесторів (у задоволенні господарських потреб інвестора, отриманні прибутку, створенні сприятливих умов для праці та відпочинку найманих працівників, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню прибутковості виробництва) [2, с. 10].

Інвестиції неоднорідні, а тому постає проблема їх класифікації.

Існують різні підходи та методи класифікації інвестицій за багатьма ознаками.

Найбільш детальний перелік класифікаційних груп за цілою низкою (14) ознак наводить В.М. Грідасов [3, с. 21-26].

На основі узагальнення літературних джерел (О. М. Царенко [11, с. 8-11], Т.Д. Тягунська [9, с. 39-40], В.Г.Федоренко [10, с. 10-11], А.В. Череп [12] та ін.) побудуємо розгорнуту класифікацію з уточненням сутності найбільш значимих видів інвестицій.

Пропонуємо наступні класифікаційні ознаки:

- 1) за об'єктами вкладення капіталу; 2) метою інвестування; 3) формами власності капіталу, що інвестується; 4) джерелами фінансування інвестиційної діяльності; 5) відтворювальною спрямованістю; 6) територіальною ознакою; 7) періодом здійснення; 8) рівнем інвестиційного ризику; 9) галузями економіки; 10) критерієм спрямованості дій.

Основною ознакою, за якою інвестиції поділяються на форми, є об'єкт вкладення капіталу.

За цією ознакою ми виділяємо:

1. Реальні чи капіталоутворюючі інвестиції, під якими розуміють вкладення коштів у реальні активи, як матеріальні (будівлі, споруди, обладнання, приріст матеріально-виробничих запасів), так і не-

матеріальні (ліцензії, патенти, права користування природними ресурсами, „ноу-хау”) тощо.

2. До фінансових інвестицій належать вкладення капіталу в розробку проектів, у купівлю акцій, облігацій та інших цінних паперів різних підприємств і установ, випущених державою або приватними юридичними особами.

За ознакою мети інвестування фінансові інвестиції поділяються на стратегічні (коли інвестор вкладає капітал у контрольний пакет акцій із метою здійснення стратегічного управління компанією) та портфельні (коли інвестор має на меті лише приріст суми вкладеного капіталу або отримання поточного доходу) [12, с. 26].

За метою інвестування інвестиції бувають:

- 1) *вимушені*, викликані такими обов'язковими обставинами, як, наприклад, підвищення надійності та техніки безпеки на виробництві, екологія тощо;

- 2) *ринкові*, тобто підприємство інвестує у вдосконалення продукції або ж диверсифікацію виробництва з метою збереження позицій на ринку;

- 3) *антизатратні* – такі інвестиції дають змогу підвищити продуктивність праці й прибутковість підприємства;

- 4) *дохідні*, що покликані забезпечити зростання доходів переважно за рахунок розширення традиційних напрямів діяльності підприємства [9, с. 39].

За формами власності інвесторів розрізняють інвестиції приватні, державні, іноземні та спільні. Приватні інвестиції здійснюють фізичні особи, а також юридичні особи з приватним капіталом, державні – державні та місцеві органи влади, державні (казенні) підприємства з бюджетних і позабюджетних фондів, власних і позичкових коштів, іноземні – фізичні та юридичні особи іноземних держав, спільні – суб'єкти певної держави та іноземних держав [10, с. 11].

За джерелами фінансування інвестиційної діяльності інвестиції поділяються на такі, що здійснюються за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);

- запозичені (державний кредит, кредит комерційних банків й інших фінансово-кредитних установ);

- залучених фінансових ресурсів інвестора (кошти інших інвесторів і вкладників) [12, с. 328].

За відтворювальною спрямованістю:

- *валові* інвестиції характеризують загальний обсяг капіталу, що інвестується у відтворення основних засобів і нематеріальних активів за певний час;

- *реноваційні* характеризують обсяг капіталу, який інвестується в просте відтворення основних коштів і нематеріальних активів, що амортизуються. У кількісному вираженні реноваційні інвестиції прирівнюються зазвичай до суми амортизаційних відрахувань за певний період;

- *чисті* інвестиції характеризують обсяг капіталу, що інвестується в розширене відтворення основних коштів і нематеріальних активів. У кількісному вираженні чисті інвестиції – це сума валових інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань за всіма видами капітальних активів, що амортизуються підприємством у певному періоді [3, с. 22-23].

За територіальною ознакою розрізняють інвестиції в державі та поза її межами. Внутрішні інвестиції здійснюються в об'єкти інвестування в межах держави, а іноземні – поза її межами. До іноземних інвестицій належить також придбання різних фінансових інструментів інших держав – акцій іноземних компаній, облігацій інших держав тощо.

Залежно від строків освоєння інвестиції можуть бути довго-, середньо- і короткостроковими. Основне правило інвестування полягає в тому, що інвестиції повинні бути довгостроковими (у світовій практиці – більше одного року), однак через несприятливі умови інвестиційного клімату, нестабільність політичних обставин і високі темпи інфляції інвестори вимушені шукати об'єкти середньострокових та короткострокових вкладень. Згідно з методологією НБУ, в Україні короткостроковими вважаються інвестиції до одного року, середньостроковими – до трьох років, довгостроковими – понад три роки.

За ступенем ризику інвестиції поділяються на такі види:

- *безризикові інвестиції* характеризують вкла-

дення засобів у такі об'єкти інвестування, в яких відсутній реальний ризик втрати капіталу або очікуваного доходу і практично гарантоване одержання розрахункової реальної суми чистого інвестиційного прибутку;

- *низькоризикові інвестиції* характеризують вкладення капіталу в об'єкти інвестування, ризик за якими значно нижчий від середнього;

- *середньоризикові інвестиції* – рівень ризику по об'єктах інвестування цієї групи приблизно співпадає з середньоринковим;

- *високоризикові інвестиції* – рівень ризику по об'єктах інвестування цієї групи зазвичай істотно перевищує середньоринковий.

Остання класифікаційна ознака: за критерієм спрямованості дій:

- *нетто-інвестиції* – інвестиції на заснування проекту (початкові інвестиції);

- *екстенсивні інвестиції* – інвестиції на розширення (збільшення) виробничого потенціалу;

- *реінвестиції* – повторні інвестиції за рахунок використання прибутку, отриманого від первинного капіталу;

- *брutto-інвестиції* – це нетто-інвестиції плюс реінвестиції [12, с. 27].

Висновки. Аналіз літературних джерел із досліджуваної проблеми показав, що поняття „інвестиції” та їх економічний зміст найчастіше не збігаються й трактуються по-різному, що дозволило виділити основні їх ознаки й розкрити повне та об'єктивне їх значення.

Запропонована класифікація інвестицій, на нашу думку, у достатній мірі систематизує основні види інвестицій й може бути методичною основою при проведенні відповідних аналітичних досліджень, складанні бізнес-планів інвестиційних проектів, розробці інвестиційних стратегій та в інших фінансово-економічних процесах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Бланк И. А.* Основы инвестиционного менеджмента. Т.1 – К.: Эльга – Н, Ника-Центр, 2001. – 536 с.
2. *Вінник О. М.* Інвестиційне право. – К.: Правова єдність, 2009. – 616 с.
3. *Гридасов В.М., Кривченко С.В., Ісаєва О.Є.* Інвестування. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 164 с.
4. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р., №1560-ХІІ <http://www.rada.kiev.ua>.
5. *Лук'яник М. М.* Сутність інвестицій як економічної категорії // Вісник Сумського нац. аграрн. ун-ту Серія:Фінанси і кредит. – 2003. – №2. – С. 107-110.
6. *Майорова Т.В.* Інвестиційна діяльність: Навч. посібн. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
7. *Массе П.* Критерии и методы оптимального определения капиталовложения. – М., 1971, С. 27.
8. *Сінченко В.М.* Ефективність інвестицій у бурякоцукровому виробництві // Цукрові буряки. – 2003. – №6. – С. 4-6.
9. *Тягунська Т.Д.* Класифікація інвестицій // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №9 (64). – С. 37-41.
10. *Федоренко В.Г., Гойко А.Ф.* Інвестознавство: Підручник – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
11. *Даренко О.М.* Інвестування в аграрній сфері. – Суми: Довкілля, 2002. – 244 с.
12. *Череп А.В.* Інвестознавство. – К.: Кондор, 2006. – 398 с.
13. *Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж.* Інвестиції / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1999. – XII, 1028 с.